



КРИТИКА ТА БІБЛІОГРАФІЯ

Ярослава Верменич

Теоретико-методологічні проблеми історичної регіоналістики в Україні. - К.: Інститут історії України НАН України, 2003. - 516 с.

Життя регіонів України завжди перебувало в полі зору історичної науки, але майже ніколи не охоплювалося цілком у великому часовому діапазоні. Складна й драматична історія формування окремих з них, особливості регіональної самосвідомості та їх осмислення різними науковими школами комплексно не досліджувалися. Не доводиться вже говорити про те, що теоретико-методологічні аспекти регіональної історії завжди були її слабким місцем. Поняттям "історичне краєзнавство" в літературі часто позначалися явища, які за своїм змістом виходили далеко за межі локальних проявів життєдіяльності людей на різних історичних етапах.

Істотну прогалину в осмисленні регіональної науки в Україні, її витоків і породжуваних нею проблем заповнює Я.В.Верменич. Уже перша її праця, яка побачила світ у 2001 р., містила новаторську постановку питання про місце й роль історичного знання в системі регіоналістики, стимулювала науковий пошук у сфері співвідношення локальної історії та історичного краєзнавства. Щойно видану другу книгу того ж автора спеціально присвячено теоретико-методологічним проблемам історичної регіоналістики в Україні. У цій монографії дослідниця робить заявку на серйозні узагальнення нових підходів до цих питань і пропонує міждисциплінарне у своїй основі бачення об'єктно-предметної сфери історичної регіоналістики як наукового напрямку, що ґрунтується на здобутках різних галузей знань — історії й географії, теорії управління та правознавства, статистики і соціолінгвістики тощо. Уважно простежуючи історичні умови формування якісної своєрідності регіонів, автор зосереджує увагу на характеристиці основних етапів становлення регіоналістики й краєзнавства в Україні, досліджує місце та роль історичної регіоналістики в обґрунтуванні самодостатності історичного процесу у державі, у виробленні схем і критеріїв районування, наукових основ відповідної політики.

Хоч автор наголошує на тому, що проблеми регіонів вивчаються в територіальних межах України, насправді логіка дослідження постійно виводить за ці рамки. Явища регіоналізму й регіоналізації сьогодні у всьому світі розглядаються як такі, що містять відповіді на питання, породжувані глобалізаційними та інтеграційними процесами. У широкому світовому контексті представлено їх і в рецензованій праці.

Уведення в активний науковий обіг і окреслення предмета понять "історична регіоналістика", "регіоналізм", "регіональна історіографія" тощо закладають міцний фундамент для осмислення розвитку регіонів України у сучасному світовому контексті. Значущість такого осмислення зростає у зв'язку з широким обговоренням у державі проекту конституційно-політичної реформи та необхідністю нових підходів до проблем адміністративно-територіального устрою. Диспропорції в розвитку регіонів, які Україна успадкувала від радянської системи, мають тенденцію до поглиблення, що вимагає від владних структур і суспільства особливої уваги до аналізу їх специфічності й вироблення на цій основі зваженої, збалансованої політики.

Оригінальність дослідження полягає насамперед у комплексному осягненні всієї сукупності явищ регіоналізму в суспільно-політичному житті України, починаючи від доби античності й донині. У надзвичайно широкому діапазоні простежено еволюцію знання про регіони, формування наукових шкіл і

відповідної інфраструктури на різних історичних етапах. Хронологічні рамки дослідження цього процесу надзвичайно широкі - від кінця XVIII ст. до наших днів. Природно, що у фокусі уваги автора опинилися "земельні", "обласницькі" підходи до історії в науковому доробку корифеїв українознавства - В.Антоновича, М.Грушевського, Д.Багалія, М.Слабченка та багатьох інших. На основі освоєння спадщини не лише українських, а й російських і польських наукових шкіл, що займалися спеціальним вивченням регіональних проблем, автор вибудовує власну схему "горизонтального" дослідження України, поклавши в її основу регіональний вимір та його історіографічне осмислення.

Наукова новизна рецензованої праці обумовлюється використанням у ній різних методологічних підходів, у тому числі й тих, які з'явилися порівняно недавно, зокрема синергетичного. Але перевагу автор віддає класичному — генетико-еволюційному підходу, оскільки він створює найкращі можливості для аналізу виникнення і функцій історичної регіоналістики як ретроспективного дослідження процесів розвитку регіонів на різних хронологічних етапах. Цікавою є запропонована автором періодизація становлення та розвитку системи історичного регіоназнавства в Україні.

З великим інтересом читаються ті сторінки книги, де дослідниця пропонує власне тлумачення понять "територія", "регіон", "регіоналізм", "край", "земля", "Губернія", "область", "історичне місто" і багатьох інших. У праці показано, як у ході історичного розвитку не тільки змінювалися межі регіонів, а й зазнавала видозмін і уточнень система понять, що відбивають регіональну структуру України. Порівнюючи погляди на регіон в історичній, економічній, географічній, політичній та інших суміжних науках, автор формулює власне бачення історико-географічного регіону як головного операціонального поняття історичної регіоналістики. Він при цьому виступає як динамічна соціоекосистема з розташованими в її межах поселеннями, ландшафтами, виробничою й культурною інфраструктурою, пам'ятками історії та культури, а проблемна історіографія регіонів - як предмет "горизонтального" дослідження регіональної специфічності в її різноманітних формах і проявах.

Вивчаючи роль та місце історичної регіоналістики в системі соціогуманітарних і природничих наук, автор звертає увагу на її тісну взаємодію із суміжними галузями наукового знання, насамперед з географією й краєзнавством. Хотілося б звернути особливу увагу на збагачення в даній праці термінологічного арсеналу краєзнавства та чітке визначення його пізнавального й соціально-інформаційного потенціалу. Я.Верменич наголошує на великих, майже необмежених можливостях краєзнавства щодо заглиблення в конкретні пласти минулого, на його виховній функції. Водночас вона застерігає від спрощених, утилітарних підходів до аналізу співвідношення історико-регіональних та краєзнавчих досліджень. У кожного з них - свій предмет і свої завдання.

Історична регіоналістика (у вигляді державознавства, історичної географії, описової статистики, "антикварного" напряму та "обласництва" в історіографії, краєзнавства) в Україні існує вже понад два століття. Але тільки тепер, завдяки працям Я.Верменич, вона здобула власну термінологічну нішу й солідне наукове обґрунтування. Здійснений дослідницею глибокий історичний зріз регіональних проблем дає змогу побачити їх у динаміці, зрозуміти витоки багатьох проблем і негараздів, які даються взнаки сьогодні. З цього погляду можна констатувати, що праця становить не лише науковий, а й практичний інтерес. В усякому разі погляд автора на шляхи вдосконалення територіальної структури України в ході майбутньої адміністративної реформи, безумовно, заслуговує на увагу з боку політиків.

Природно, що в новаторській за своїм змістом праці Я.Верменич не вдалося уникнути деяких прорахунків. Зокрема хотілося б бачити у ній більш докладний

аналіз доробку західноукраїнських науковців. На більшу увагу заслуговують історико-регіональні дослідження, що готувалися впродовж XIX ст. в рамках археографічної комісії, церковно-археологічних товариств, історико-статистичних комітетів. У процесі дальшої роботи над темою в автора є чималі резерви щодо використання інформаційного потенціалу закордонних архівів, зокрема російських, польських, австрійських.

Загалом же підготовлене Я.Верменич дослідження відповідає за своїм змістом на назрілу суспільну потребу, прокладаючи шлях до комплексного, міждисциплінарного дослідження регіональних проблем. Треба сподіватися, що регіоналістика посяде, нарешті, належне їй місце не лише в системі історичного знання, а і в теорії та практиці управління.

П.Т.Тронько
(Київ)